

De instandhouding van het Zeemanshuis in Antwerpen als troef voor de ontwikkeling van buurt en stad

Luc VERPOEST, K.U. Leuven / DOCOMOMO België / Antwerpen, 22 februari 2010

De toekomst van het Zeemanshuis is uiteraard ook een politieke zaak, want een publieke aangelegenheid, van algemeen belang, waarover het politieke bestuur - op alle niveaus, van het stadsbestuur tot de minister bevoegd voor onroerend erfgoed – uiteindelijk een politieke beslissing moet nemen. Het is *hun* verantwoordelijkheid. Die beslissing gaat over behoud en herwaardering of sloop en nieuwbouw, een beleidskeuze waarbij uiteraard een brede waaier van aspecten in overweging moet genomen worden: economische, sociale, culturele en niet in het minst ook politieke. Hoe zullen we als overheid politiek afgerekend worden op de beslissing die we in een of andere richting zullen nemen? Uiteraard zal ook het brede publiek aan dit politieke beslissingsproces deelnemen, trachten te wegen op de politieke besluitvorming, met alle middelen die een democratisch ingerichte samenleving hiervoor ter beschikking heeft: van een adviserende volksraadpleging tot een politieke keuze voor of tegen een bestuur bij de volgende verkiezingen. De toekomst van het Zeemanshuis is een politieke zaak: de overheid maakt een keuze, en het is uiteindelijk nog altijd de burger die kiest welk bestuur hij wil. Iedere bewuste burger - die naam waardig – zal zijn persoonlijke politieke keuze moeten maken, en wij kunnen alleen maar hopen dat zij politieke partijen en politici inderdaad afrekenen (ondermeer) op hun inhoudelijke positie in dit dossier.

Het is niet de bedoeling dat deze politieke discussie - over politieke keuzes en over de politieke consequenties ervan - hier vanavond gevoerd wordt: we spelen *niet* het *politieke spel* tussen voor- of tegenstanders van behoud of sloop, tussen meerderheid en minderheid in het stadsbestuur, tussen burgemeester en minister, tussen bestuur en actiegroepen, tussen politici en burgers, of onder politici. We moeten het namelijk, naar mijn oordeel, wel hebben over wat in het dossier Zeemanshuis *inhoudelijk op het spel staat*, (ik bedoel) wat architectuur en stadsontwikkeling betreft (in al zijn aspecten, uiteindelijk ook maatschappelijk, cultureel, economisch ...): **wat winnen we architecturaal en stedenbouwkundig bij behoud en herwaardering van het Zeemanshuis en wat dreigt hier architecturaal en stedenbouwkundig verloren te gaan als het wordt gesloopt, en wat zouden we dan weer winnen met een vervangende nieuwbouw?** In het publieke politieke debat hierover - zoals vooral door politici maar ook door actieve burgers wordt gevoerd – wemelt het m.i. van oppervlakkige kennis van zaken en dito analyses en dus ook zwak onderbouwde argumenten. Anderzijds is al een hele weg afgelegd, er is ook al bijzonder veel en grondig en kritisch

nagedacht. Ik verwijs naar de Open Oproep van 2004-2005 (zij het met een m.i. uiteindelijk toch foutieve conclusie en keuze van de jury), naar het *Redhetzeemanshuis*-initiatief, naar DOCOMOMO en naar de recente stedenbouwkundige workshop van de internationale groep van studenten van het Raymond Lemaire International Centre for Conservation / RLICC. Het leek ons belangrijk dat dit alles nogmaals onder de aandacht zou gebracht worden van het publiek, van stadsbestuur tot wijkbewoners en van al wie architectuur en stedenbouw een belangrijke zaak vindt, dat de inhoudelijke (architecturale en stedenbouwkundige) argumenten voor behoud (liefst) of voor sloop (liefst niet) nogmaals duidelijk zouden gesteld worden en met elkaar geconfronteerd. Dat heeft geleid tot een bewuste keuze bij de samenstelling van het panel van architecten en architectuurhistorici van wie op dat vlak een bijdrage wordt verwacht. Dat moet leiden tot de verdere stoffering van een sterk inhoudelijk dossier over de architecturale en stedenbouwkundige toekomst van het Zeemanshuis en zijn omgeving, een dossier voor behoud en herwaardering dat uiteindelijk ook politiek *incontournable* wordt, uiteindelijk ook het politieke debat weer op het goede spoor zal zetten.

Waarover we het dus willen hebben zijn de inhoudelijke (architecturale en stedenbouwkundige) consequenties van sloop versus instandhouding: wat zijn voor- en nadelen van slopen en nieuwbouw versus behouden en herwaarderen? Hoe kunnen we het publiek dat - in verband met het Zeemanshuis en zijn omgeving - vragen stelt en verwachtingen koestert én de politieke overheden die beslissen ervan overtuigen dat hier een waardevol gebouw beschikbaar is, a.h.w. voor het grijpen ligt voor een waardevolle ontwikkeling van buurt en stad in de toekomst, wat m.i. een verloren opportuniteit, een gemiste kans is bij sloop van het Zeemanshuis. Wij hopen dat op die manier uiteindelijk een steviger maatschappelijk draagvlak ontstaat voor het behoud van het Zeemanshuis, en men uiteindelijk ook zal *moeten* inzien dat wie kiest voor sloop ook politiek een foutieve keuze dreigt te maken.

Samenvattend gesteld zijn er inhoudelijk twee belangrijke vragen die we vanavond willen stellen en allicht niet helemaal zullen beantwoorden maar waarover we met enige grondigheid en precisie willen discussiëren: (1) wat is de intrinsieke waarde en betekenis van dit gebouw (de vraag naar een ernstige waardenstelling die eventueel kan leiden tot een bescherming als monument) en (2) wat is het *nut* van behoud van het Zeemanshuis voor de architecturale en stedenbouwkundige ontwikkeling van de buurt en de stad, ook in maatschappelijk, economisch, socio-cultureel opzicht.

(1)

Een wettelijke bescherming als monument - ik verwijs in verband hiermee naar de regelgeving van de Vlaamse Overheid inzake monumentenzorg (het decreet van 1976 en alles wat volgt) die hiervan de doelstellingen, voorwaarden en procedures vastlegt - gaat uit van het fundamentele besef - een overtuiging ook - dat de historische betekenis of waarde van een gebouw of site op zich belangrijk, zelfs van algemeen (maatschappelijk) belang is omdat historisch bewustzijn, die kennis van het verleden een fundamentele, vormende en kritische rol speelt in de ontwikkeling van individu en samenleving. Een samenleving (iedere individuele groep en ieder individu) heeft immers nood aan geschiedenis, want behoefte (of is het een opdracht?) aan kritische reflectie die bij uitstek ook gevoed kan worden vanuit de geschiedenis. Van de geschiedenis kunnen we leren. Zelfs Le Corbusier schreef ooit, in 1929: “Mes idées révolutionnaires sont dans l’histoire, à tout époque et en tous pays”.

Materiële instandhouding van het monument (het individuele gebouw, de structuur van een stadswijk) blijft hiervoor noodzakelijk, blijft een noodzakelijke voorwaarde opdat het monument die fundamentele, vormende en ook kritische rol zou kunnen blijven spelen, en dat men hiervoor ook in de toekomst van die materiële aanwezigheid in de gebouwde omgeving, de directe ervaring ervan gebruik zal kunnen blijven maken. Een wettelijke bescherming is bedoeld als een garantie voor die materiële instandhouding.

Een wettelijke bescherming is gebaseerd op een grondige afweging van intrinsieke waarden en betekenissen die de geschiedenis in een gebouw of een gebouwde omgeving in de loop van de jaren en eeuwen heeft opgeslagen: “Een monument is een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, dat van algemeen belang is omwille van zijn artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische waarde” (art2, par. 2 van het decreet van 1976).

Voor het Zeemanshuis levert deze waardenstelling het volgende op: het Internationaal Zeemanshuis is op alle vlakken een merkwaardige realisatie met uitgesproken historische, architectuurhistorische, artistieke en socio-culturele waarde en betekenis.

Historische waarde:

Het Internationaal Zeemanshuis – als opvolger van het Koninklijk Belgisch Zeemanshuis aan de Ankerrui in Antwerpen, opgericht in 1887 – is een belangrijke getuige van het historische belang van de internationale zeevaart voor Antwerpen. Dit wordt verder nog beklemtoond

door het feit dat het project werd gedragen door de stad Antwerpen, in overeenkomst met de Belgische staat. Uit archiefonderzoek blijkt ook hoe zorgvuldig dit project door het politieke bestuur en de diensten van de Stad Antwerpen is beheerd en begeleid, en tot een goed einde is gebracht (binnen het geraamde budget en binnen de voorziene tijd): een schoolvoorbeeld van degelijk openbaar bestuur m.b.t. architectuur en stedenbouw in de jaren vijftig.

Architectuurhistorische, m.i.v. stedenbouwkundig-historische waarde:

Het nieuwe Zeemanshuis “zou worden opgetrokken volgens de moderne begrippen inzake architectuur, hygiëne en comfort”. Dit geldt niet alleen voor het globale architecturale, constructieve, functionele en vormelijke concept van het gebouw maar ook voor de oorspronkelijke inrichting en uitrusting (met o.a. cinemazaal, toneelzaal, sportzaal, bowling en restaurant). Voor dit alles werd beroep gedaan op architect Paul Smekens (1890-1983), in samenwerking met Hendrik Wittocx (1893-1965). Zijn belangrijkste naoorlogse werk, het Internationaal Zeemanshuis, is een interessante en waardevolle getuige van de laatmoderne architectuur en stedenbouw van onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog. In het bijzonder waardevol is de zorgvuldige manier waarop een nieuw, modernistisch architectuurconcept (van vrijstaande hoogbouw) stedenbouwkundig werd geïntegreerd in de bestaande stedenbouwkundige context door een zorgvuldige plaatsing en oriëntatie van het hoogbouwvolume en door aansluitende laagbouw en inrichting van de omgevende (publieke) ruimte. Renaat Braem formuleerde dit in 1956 als volgt, in een artikel in het tijdschrift *Bouwen en Wonen* (“Het nieuwe zeemanshuis te Antwerpen”, in: *Bouwen en Wonen*, III, 1956, nr. 6, pp. 248-262): “Het (zeemanshuis) kan, zowel stedenbouwkundig als architectonisch als een waardevolle bijdrage tot het Antwerpse patrimonium worden beschouwd” (p. 237).

Artistieke waarde:

Het monumentale, halfverheven beeldhouwwerk, voorstellende de zeevaart, van de hand van de Antwerpse beeldhouwer Leopold Van Esbroeck (1911), maakt integraal deel uit van het concept van het Zeemanshuis. Het is een interessant voorbeeld van monumentaal beeldhouwwerk in de naoorlogse periode. Wat het interieur betreft kan gewezen worden op bewaarde elementen van de oorspronkelijke aankleding, decoratie en meubilair.

Socio-culturele waarde:

Het Internationaal Zeemanshuis speelde in de halve eeuw van zijn bestaan ongetwijfeld een belangrijke maatschappelijke rol: deze plek droeg in belangrijke mate bij aan het internationale gezicht van Antwerpen als wereldhaven, was een ontmoetingspunt bij uitstek voor zeelui van over heel de wereld en de plaatselijke bevolking, mede ook door de aanwezigheid van een socio-culturele infrastructuur. In toenemende mate werd het Zeemanshuis ook opengesteld voor andere gasten en werd het gebouw ook het platform voor lokale culturele initiatieven. “In zijn eeuwenoude omgeving is het gebouw misschien een Fremdkörper. Aan de andere zijde is het zonder twijfel een monument – als architecturaal

geheel en als getuigenis van een tijd en (van) een manier om tegen sociale problemen aan te kijken” [Jan Lampo, *Matrozenpaleis. 50 jaar Internationaal Zeemanshuis Antwerpen*, Antwerpen, 2005].

Materiële instandhouding van een monument is een noodzakelijke voorwaarde om het monument verder een relevante maatschappelijke rol te laten spelen. Een wettelijke bescherming is hiervoor een nuttig, en dikwijls ook levensnoodzakelijk instrument. De waardenstelling is m.i. voldoende overtuigend om tot een bescherming over te gaan. Anderzijds blijkt al in 2007 dat de bevoegde Vlaamse administratie hiervan niet overtuigd is: “Het Internationaal Zeemanshuis heeft zowel architectuurhistorische als sociaal-culturele waarden doch geen van beide is (...) doorslaggevend om in dit stadium van onderzoek en kennis en met de huidige eisen die aan de opmaak van een beschermingsdossier worden gesteld een bescherming als monument op een objectieve, wetenschappelijke en eerlijke manier te kunnen verantwoorden. (...) Het (is) architectuurhistorisch een waardevol, doch doorsnee-gebouw dat door recente renovatie werken veel van zijn oorspronkelijk cachet heeft verloren. De architectuurhistorische waarde is niet overtuigend, niet op Vlaams en zeker niet op internationaal niveau (...). [Anderzijds wordt ook gesteld het dat het gebouw] (...) kwalitatief, degelijk en voor zijn tijd kenmerkend was (...) [en dat] andere sociaal-culturele functies [de theaterzaal, het drugspreventiecentrum, en men vergeet het restaurant en de potenties van de groene open ruimte] zeker pleiten voor het behoud van het gebouw. Of de sociaal-culturele gegevens echter voldoende doorwegen als waardebevestiging om een bescherming op Vlaams niveau te verantwoorden is een open vraag (...) [althoewel men tenslotte moet toegeven] dat er een maatschappelijk draagvlak is voor het behoud zoals [al is] blijkt uit werkgroepen en acties”. En in verband met de Open Oproep wordt meteen heel tactisch gesteld “dat er, ook in Antwerpen, los van de bescherming, alternatieven zijn voor het behoud en de integratie van het Zeemanshuis [zoals] blijkt uit vier van de vijf projecten voor renovatie van de Falconbuurt waarin het bestaande Zeemanshuis wordt behouden en herdacht”. Hiermee werd de bal al in 2007 duidelijk in het kamp van het stadsbestuur gelegd. Het voorstel voor voorlopige bescherming en het opstarten van de beschermingsprocedure is door de vorige minister nooit ondertekend en is door zijn opvolger voorlopig niet terug opgenomen.

(2)

Bescherming is in de huidige omstandigheden een noodzakelijke voorwaarde voor bescherming. Maar het moet ook duidelijk zijn dat dit tevens geen voldoende voorwaarde is. Het volstaat niet een monument te waarderen en vervolgens *conservatief* te bewaren, laat

staan te bevriezen in zijn historische karakter, in zijn verleden. De opdracht van de monumentenzorg is m.i. niet alleen *waarderen* en *bewaren* maar - in onvermijdelijk veranderende omstandigheden - voortdurend *herwaarderen* en het monument telkens opnieuw op een zinvolle, effectieve wijze te *herintegreren* in die veranderende context. Met veranderende context wordt hierbij zowel de maatschappelijke context bedoeld (de samenleving verandert, behoeften en ambities veranderen) maar ook de materiële context: de gebouwde omgeving is onvermijdelijk in voortdurende ontwikkeling om architecturaal en stedenbouwkundig te kunnen beantwoorden aan veranderende maatschappelijke behoeften. Maar nogmaals: we blijven ervan uitgaan dat ook de historische waarden hierin van blijvende, fundamentele betekenis kunnen zijn en dus, met het gebouw zelf moeten meegenomen worden in die ontwikkeling.

De essentiële vraag is dan ook hoe het monument, i.c. het Zeemanshuis, verder kan bijdragen aan de toekomstige architecturale en stedenbouwkundige ontwikkeling van buurt en stad juist door het blijven inzetten van zijn eigen architecturale en stedenbouwkundige kwaliteiten en zo verder kan bijdragen aan het maatschappelijke welzijn. Dat het gebouw geconserveerd en gerestaureerd kan worden om zijn oorspronkelijke glans en karakter te herstellen, voor zover die onzichtbaar zijn geworden (en dat valt eigenlijk nogal mee) is wellicht best mogelijk: de RLICC-studenten die tot in juni verder werken aan een conservatie- en restauratiedossier zullen ons hiervan ongetwijfeld weten te overtuigen. En wellicht zal ook blijken dat we hier ook met een aantal belangrijke uitdagingen - technisch, economisch ... - geconfronteerd zullen worden, wat ongetwijfeld ook in de verdere paneldiscussie aan bod zal komen. Maar conserveren en restaureren (in strikte zin) volstaat dus niet: er is ook behoefte aan restaureren in de (oorspronkelijke) betekenis van “her-stellen”, letterlijk terugplaatsen, verder een zinvolle plaats geven aan het monument in de gebouwde en maatschappelijke omgeving in voortdurende ontwikkeling van de buurt en van de stad. De beste waardering van een historisch monument is de geschiedenis ervan verder zetten. Het betekent dat allicht moet worden ingegrepen op het gebouw en m.i. vooral op de onmiddellijke omgeving, architecturaal en stedenbouwkundig. Dat is naar mijn oordeel de fundamentele boodschap van de RLICC-workshop en de resultaten ervan: perspectieven bieden voor een volwaardige integratie van het Zeemanshuis als monument van historische betekenis en met uitgesproken architecturale en stedenbouwkundige kwaliteiten voor die verdere architecturale en stedenbouwkundige én maatschappelijke ontwikkeling van buurt en stad. Waarom zou men een gebouw van waarde, met kwaliteit en betekenis hiervoor niet volwaardig inzetten. Het lijkt wel *gesneden koek*? Hopelijk zorgt de discussie ten slotte voor ... de kers op de taart.

INTERNATIONAAL ZEEMANSHUIS, ANTWERPEN

1949-1954

Paul SMEKENS en Hendrik WITTOCX, architecten

In 1950 beslist het College van burgemeester en schepenen van de stad Antwerpen tot het bouwen van een nieuw Zeemanshuis, op de hoek van de Falconruï en de Belliardstraat (kadaster: wijk B, nrs. 150 en 151a), op de plaats van de voormalige Falcomkazerne. Het nieuwe Zeemanshuis zou het oude Koninklijk Belgisch Zeemanshuis aan de Ankerruï vervangen, in 1887-1891 gebouwd naar ontwerp van architect Jos Hertogs (1861-1930). Het oude Zeemanshuis werd tijdens de Tweede Wereldoorlog geteisterd, na de oorlog terug in gebruik genomen maar het bleek niet langer aan de eisen te kunnen voldoen. Al in 1947 pleit Frans Detiège, schepen voor sociale zaken, voor de bouw van een nieuw Zeemanshuis “volgens de moderne begrippen van hygiëne en comfort en beantwoordend aan de eisen van de voortschrijdende sociale evolutie” (nota van het College van burgemeester en schepenen van de stad Antwerpen aan de Gemeenteraad, dd. 5 augustus 1950).

Het nieuwe Zeemanshuis werd gebouwd met overheidssubsidies. In 1949 schrijft minister van verkeerswezen Achille Van Acker de bouw van een nieuw Zeemanshuis in de begroting in. Op 30 december 1949 beslist de Antwerpse gemeenteraad een nieuw Zeemanshuis op te richten. Op 30 november 1950 wordt een overeenkomst ondertekend tussen de Belgische Staat en de stad Antwerpen voor de bouw van het Zeemanshuis. De Belgische staat verleende een subsidie van max. 30 miljoen bfr, wat ongeveer overeenkomt met de uiteindelijke kostprijs van de ruwbouw. Inrichting, uitrusting en onderhoud van het gebouw zijn volgens art. 3 ten laste van de stad Antwerpen, “zonder tussenkomst van de Staat”. Art. 4 stelt dat “de Staat erkent dat, ondanks de toelage voorzien onder artikel 2, het gebouw in volle eigendom aan de Stad zal toebehoren”. Artikel 5 bepaalt dat “de Stad (...) de verbintenis aan(gaat) het gebouw uitsluitend als Zeemanshuis te benutten en die bestemming niet te veranderen zonder toestemming van de Staat”. Artikel 7 tenslotte bepaalt dat “de mogelijke verliezen gelaten door het beheer en de exploitatie van het Zeemanshuis (...) door de zorgen van de Stad (zullen) gedekt worden”.

Volgens art. 1 van de overeenkomst is het aan de stad Antwerpen om de opdracht aan een architect te verlenen. In eerste instantie wordt de opdracht toevertrouwd aan hoofdstadsarchitect A. Fivez. In een brief aan de schepenen van Openbare Werken, d.d. 15 mei 1950,

laat Fivez echter weten “dat het mij onmogelijk zal zijn, het definitieve ontwerp in kwestie klaar te hebben tegen de gevraagde datum, gelet op de talrijke werken in uitvoering of in behandeling welke geen uitstel meer dulden”. Hij vervolgt: “Zo het ontwerp ‘Zeemanshuis’ bepaald dient ingezonden, daar het voorontwerp eerstdaags voor principiële goedkeuring door de heer Minister van Verkeerswezen zal ondertekend worden, bestaat er m.i. slechts één mogelijkheid om het ontwerp tijdig te kunnen indienen, namelijk door beroep te doen op een goed gekend en technisch goed uitgerust architectenbureau (...)”. Tot besluit geeft Fivez “op uw uitdrukkelijk verzoek” (van de schepen van Openbare Werken) namen en adressen van architecten, “alhoewel het voor mij zeer delicaat is namen voorop te stellen”. Volgen de namen van : Léon Stijnen (1899-1990), (Joseph?)-Louis Stijnen (1907-1991), De Braey (?), Eduard Van Steenberghe (1889-1952), Hugo Van Kuyck (1902-1975), Vincent Cols (1890-1968) en Jules De Roeck (1887-1966), Pol Van Hoenacker (?), Alfons Franken (1882-1958), Laporta (?), Max Winders (1882-1982) en Louis Williaume (?). Op de kopie van de brief, bewaard in het Stadsarchief Antwerpen, is in het handschrift van Fivez toegevoegd: “Wittock Smekens, werden aangesproken door Fivez”. De opdracht zal uiteindelijk aan de architecten Paul Smekens en Hendrik Wittocx toevertrouwd worden.

Paul Smekens had al in het interbellum naam gemaakt met een aantal woningen (o.a. woning Neefs, Della Faillelaan, 1926, en woning Smekens-Devos, Kruishofstraat, 1926) en bouwde in de jaren een aantal heel verzorgde woningen en appartementsgebouwen aan de nieuwe lanen van de Tentoonstellingswijk. Hij had ook uitgesproken opvattingen op wat de kwaliteiten moeten zijn “van een goed modern meubel: sterk, goedkoop, mooi, comfortabel en mobiel” (Anne Van Loo [ed.], *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 2003, pp.508 [Norbert Poulain en Francis Strauven]).

Op 23 juni 1950 beslist het college van burgemeester en schepenen de opdracht toe te vertrouwen aan Smekens en Wittock, “onder voorbehoud van instemming van de hogere overheid” [volgens dezelfde beslissing wordt aan Cols en De Roeck de opdracht gegeven voor het ontwerp van een “Economisch en Cultureel Centrum”]. Reeds op 14 augustus 1950 werd door de architecten Paul Smekens (1890-1983) en Hendrik Wittocx (1893-1965) aan het College van Burgemeester en Schepenen een dossier bezorgd met vier voorontwerpen. Ze zijn gebaseerd op informatie die verkregen werd van hoofdstadsbouwmeester A. Fivez (een programma en een ontwerp van Fivez zelf) en van Kreglinger, voorzitter van de raad van bestuur van het Zeemanshuis. Het programma is aan het dossier toegevoegd: een zeemanshuis voor 120 gasten met naast de eigenlijke hotelvoorzieningen (kamers met of zonder stortbad,

enz.) ook een cinemazaal, een toneelzaal (met loges voor artiesten), een bar, een speelzaal (voor bowling, turnen, boksen ...), een lees- en schrijfzaal, een café met terras, een eetzaal (in twee, “licht gescheiden delen”, voor officieren en manschappen), een vergaderzaal, een woning voor de directeur.

Waarom vier verschillende voorontwerpen werden voorgelegd wordt door Smekens en Wittocx als volgt toegelicht: “Oordelend dat er veel verschillende oplossingen mogelijk zijn, voor wat vorm, inplanting, oriëntatie, indeling, algemeen uitzicht, enz. van dit belangrijke gebouw betreft, hebben wij besloten daar een viertal geheel variërende voorontwerpen voor op te maken”. Voor de vier voorstellen werden volledige plannen opgemaakt (plattegronden van de verschillende verdiepingen, gevels, enz. Voor een van de ontwerpen werd een volledige kostenraming opgemaakt op basis van een bestek en eenheidsprijzen, voor de andere ontwerpen een raming op basis van de eenheidsprijs per kubieke meter (van het volledige becijferde ontwerp). Ook werd contact opgenomen met de firma Frankignoul (Franki), m.b.t. de funderingen. Uit een voorlopig grondonderzoek bleek de zeer ongelijke samenstelling van de ondergrond (o.a. ook door de aanwezigheid van oude funderingen van het klooster en de kazerne.

Op 25 augustus 1950 werd de opdracht aan Smekens en Wittocx door de gemeenteraad goedgekeurd. Het contract met de architecten wordt ondertekend op 14 september 1950 (met een honorarium vastgelegd op 5%). Op 4 december werden de plannen van het gebouw en het lastenkohier voor de funderingen aan de gemeenteraad voorgelegd en goedgekeurd. Op 2 april 1951 werd begonnen met het heien van de funderingspalen. Op 17 mei 1952 wordt door schepenen Detiège de eerste steen gelegd (een gedenkplaat - met 437 letters – en een ingemetselde [?] oorkonde). Op 10 augustus 1952 werden de definitieve plannen en het lastenkohier voor het gebouw aan de gemeenteraad voorgelegd en goedgekeurd. De werken verlopen voorbeeldig, worden intensief gevolgd door de stedelijke Dienst van Werken, door het college van burgemeester en schepenen en door de gemeenteraad (o.a. ook de verdere aanbestedingen voor uitrusting en inrichting). Uitvoeringstermijnen en ramingen van bouwkosten worden haast perfect gerespecteerd. Op 6 augustus 1954 waren de bouwwerken voltooid en op 1 oktober 1954 werd het gebouw officieel geopend.

Een opvallend aspect van het Zeemanshuis is het monumentale halfverheven beeldhouwwerk in blauwe hardsteen, aangebracht op de kopgevel van de cinemazaal (aan de kant van de Belliardstraat), en uitgevoerd door beeldhouwer Leopold Van Esbroeck (1911). Het betreft (in

de beschrijving van Smekens en Wittocx, in een brief d.d. 31 maart 1952 aan A. Fizez [?] “een allegorische voorstelling van de ‘zeevaart’ (...): wij stelden ons voor: bv. een Vikingschip, of een galjoen, maar alles zeer architecturaal gestileerd, niet naturalistisch”. Beeldhouwer en schilder Leopold Van Esbroeck ontwierp bas-reliëfs, een buste en twee beelden voor het Rubenshuis in Antwerpen en in 1965 het grafmonument voor minister Frans Van Cauwelaert op de begraafplaats Schoonselhof. Smekens en Wittocx hadden ook twee gebeeldhouwde panelen in blauwhardsteen voorzien, links en rechts van de hoofdingang, “met figuren en bloemen (...). Die figuren zouden volgens ons ‘Welkom’ en ‘Gastvrijheid’ of iets dergelijks tot onderwerp moeten hebben”.

Luc VERPOEST, K.U. Leuven / DOCOMOMO België

Inge BERTELS, Universiteit Antwerpen / DOCOMOMO België

22 februari 2010.